

Litteraturgranskningar

PETER ARVIDSON: *Massmediernas trovärdighet*. Lund: Sociologiska institutionen 1981.

Befolkningens tilltro till massmedierna i krig utgör en viktig faktor i den civila moralen och är därför av särskild betydelse för det psykologiska försvaret, menar Kurt Törnqvist, forskningssekreterare i Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, i förordet till den första undersökningsrapporten i Peter Arvidsons sammanläggningsavhandling *Massmediernas trovärdighet*. Detta är orsaken till att Beredskapsnämnden uppdrog åt författaren att granska begrepp och metoder i trovärdighetsforskningen. Arbetet inleddes 1976 och har resulterat i tre rapporter: *Trovärdighet hos massmedier* (1977), *Trovärdighet och förtroende, tillförlitlighet och tillit* (1980) och *Tror vi på våra massmedier?* (1981). Samtliga rapporter har utgivits av Beredskapsnämnden och har numren 80, 103 respektive 109. Till den senare rapporten finns en separat utgiven bilaga som huvudsakligen innehåller tabellunderlag. Utöver detta finns en kort sammanfattning utgiven av Lunds universitet.

I den första rapporten granskas trovärdighetsforskningens begrepp och metoder. Efter att ha fastställt relationen mellan trovärdighetsforskningen och annan närallig-

gande forskning ger författaren en litteraturöversikt av forskningen om trovärdighet. Författaren granskar begreppet "trovärdighet" och föreslår en uppdelning av detta i fyra olika begrepp: trovärdighet, förtroende, tillförlitlighet och tillit. Jag skall här inte närmare gå in på definitionerna av dessa begrepp, eftersom de kommit att definieras om under projektarbetet.

I rapporten sägs att det, när man bedömer ett massmediums trovärdighet och allmänhetens förtroende för detta, har en avgörande betydelse om man ser till helheten i massmediebildningen, eller om man ser till detaljer. Tidsaspekten bör också beaktas. En korttidsbedömning behöver inte vara av samma slag och ge samma resultat som en långtidsbedömning. Något som, enligt författaren, också har betydelse, är om man bedömer saklighet och kognitioner eller värderingar och emotioner. Författaren för sedan samman detaljperspektivet, korttidsperspektivet och kognitiv saklighetsbedömning för sig och helhetsperspektivet, långtidsperspektivet, värderingar och emotioner för sig. Genom att kombinera bedömningsperspektiv med en uppdelning i egenskaper hos massmedium respektive allmänhet lyfter författaren fram de ovannämnda fyra begreppen på nedanstående sätt.

Bedömningsperspektiv

Begreppet är en egen-
skap ...

... som tillskrives
Massmediet

... hos Allmänheten

Helhets
Långtids och
Emotionellt

Detalj
Korttids och
Kognitivt

TROVÄRDIGHET	TILLFÖRLITLIGHET
FÖRTROENDE	TILLIT

Avslutningsvis ges några förslag till hur framtida trovärdighetsforskning bör utformas. Ett av förslagen är att man bör gå vidare och mäta de fyra begreppen och studera relationerna mellan dessa. Detta är också vad författaren gör i den andra rapporten.

Frågeställningarna i den undersökning som redovisas i den andra rapporten är om det går att konstruera empiriskt användbara mått för vart och ett av de fyra begreppen, om allmänheten anlägger olika bedömningsperspektiv och vilka olika typer av samband som finns mellan begreppen. 500 elever vid ett antal folkhögskolor i Skåne fick utgöra population för undersökningen, som genomfördes i form av en gruppenkät i två delar och med två olika formulär. De massmedier som bedömdes var radio, TV, kvällstidningar och morgontidningar och övriga dagstidningar. De konkreta massmediekanalerna utgjorde Dagens Eko, TV 1-Aktuellt, TV 2-Rapport, Aftonbladet, Arbetet och Sydsvenska Dagbladet. Författaren avslutar undersökningen med att konstatera att det är relativt lätt att mäta begreppen förtroende, trovärdighet och tillit, medan tillförlitlighetsbegreppet är mer svårsmänt. Undersökningen har gett anledning till vissa smärre förändringar i sättet att mäta de fyra begreppen.

I den tredje och avslutande rapporten redovisas resultaten från en enkätundersökning av ett representativt urval på drygt 1 200 personer (i praktiken sju delstickprov på vardera 175 personer) i åldrarna 20–70 år bosatta i Malmöhus län. Inledningsvis redovisas de något omarbetade definitionerna av begreppen som nu ser ut på följande sätt:

Trovärdighet är en egenskap som allmänheten tillskriver ett massmedium enligt följande: Allmänheten anser massmediet trovärdigt om allmänheten anser att den verklighetsbild massmediet förmedlar är förenlig med den verklighetsbild allmänheten utgår ifrån som riktig, varvid allmänheten i sin bedömning anlägger helhets- och långtidsperspektiv med troliga inslag av värderingar.

Tillförlitlighet är trovärdighetens motsvarighet på detalj- och korttidsnivån och när bedömningen hålls 'saklig', fri från känslor och värderingar. Det är alltså en egenskap som tillskrives en massmediekanal med utgångspunkt ifrån en bedömning av den bild som förmedlas i en del av denna kanal (en artikel i en tidning, ett inslag i ett nyhetsprogram i ett etermedium).

Förtroende är en egenskap hos allmänheten som anges som allmänhetens förväntningar på massmediets framtida trovärdighet (trovärdigheten i en okänd situation).

Tillit är på motsvarande sätt en egenskap hos allmänheten som kan anges som allmänhetens förväntningar på

massmediets framtida tillförlitlighet (tillförlitligheten i en okänd situation)."

Författarens undersökningsfrågor kan indelas i fyra block:

1. Vilka är fördelningarna för och de inbördes sambanden mellan de operationella motsvarigheterna till de fyra begreppen?

2. Vilka är olika bakgrundsfaktorerens betydelse för variationen hos olika trovärdighetsvariabler?

3. Vilka är sambanden mellan relevanta mellanliggande variabler, som exempelvis massmedievanor, läsenägenhet, engagemang i ett nyhetsämne, inställningen till en part, och de olika trovärdighetsvariablerna?

4. Vilken roll spelar trovärdighetsaspekter för bedömningen av och kontakten med massmedierna?

Samma typer av massmedier och massmediekanaler som ingick i den första undersökningen ingick även i denna studie. Förtroende mättes med frågan "Om Du får motstridande eller skiljaktiga rapporter om en och samma händelse från radio, TV, kvällstidningar, morgontidningar och övriga dagstidningar, vilken av dem tror Du då mest på?" Några av de resultat som erhålls i undersökningen är att majoriteten har störst förtroende för TV. Därefter följer radio, morgontidningar och kvällstidningar. 5 % av allmänheten hyser störst förtroende för TV, medan motsvarande andel för radio är 31 %. Detta är den största differensen mellan medierna sedan 1969. I två av de tidigare genomförda undersökningarna om trovärdighet har andelen som sagt sig ha störst förtroende för radio varit större än andelen som sagt sig ha störst förtroende för TV.

Förtroendet för TV är mest utbrett bland personer i socialgrupp 3, personer som sympatiserar med centerpartiet och socialdemokraterna, lågutbildade och kvinnor. Förtroende för radio är mest utbrett bland personer i socialgrupp 1, personer med sympatier för moderaterna, folkpartiet eller VPK, högutbildade, medelålders personer och män. Förtroendet för morgontidningar är mest utbrett bland personer i socialgrupp 1, de med politiska sympatier för moderaterna, högutbildade, äldre och män.

Trovärdighet mättes med frågan "Under de senaste åren har det ibland förekommit motstridande eller skiljaktiga rapporter om en och samma händelse från radio, TV, kvällstidningar, morgontidningar och övriga dagstidningar. Om 100 % anger högsta graden av trovärdighet, vilket mått skulle Du då vilja ge de följande:". Därefter fick respondenterna ta ställning till de olika medierna. Mätt på detta sätt föreligger inte någon skillnad i trovärdighet mellan radio och TV. Om man i stället frågar om förekomsten av missvisande information blir utslaget något annorlunda. Endast 7 % menar att det

förekommer missvisande information i radio ”i mycket stor” eller ”ganska stor” utsträckning, medan motsvarande siffra för TV är 12 %. Motsvarande andelar för morgontidningar och kvällstidningar är 24 % respektive 75 %.

Vid tillitsmätningen fick respondenterna ta ställning till hur stor tillit de kände inför två rubriker, som var kopplade till olika massmediekanaler. Rangordningen mellan medierna blev här liknande den vid förtroendemätningen. Högsta tillit kände man inför TV 1-Aktuellt. Därefter kom Dagens Eko, TV 2-Rapport, SDS, Arbetet, AB och KvP.

Tillförlitligheten mättes genom att respondenterna fick läsa en artikel som angavs ha funnits på förstasidan i en viss tidning eller sades vara en utskrift av ett inlägg i ett nyhetsprogram i radio eller TV. Därefter fick grad av tillförlitlighet på liknande sätt som vid mätningen av trovärdighet anges på en skala från 0 till 100 %. Två olika artiklar användes, en om Mellanösternkonflikten och en om förgiftad spannmål i krigslagren. Tillförlitligheten hos den första artikeln var för samtliga medier högre än för de senare. När det gällde artikeln om Mellanöstern bedömdes TV1-Aktuellt som mest tillförlitligt, medan Dagens Eko upplevdes som mest tillförlitligt när det gällde miljöartikeln. Differenserna är dock små.

Några slutsatser författaren drar av sina resultat är att skillnaden i trovärdighetsbedömningen av medierna minskar när man går från en bedömning av helheten till en bedömning av detaljer. Förtroendemätningen ger stora skillnader mellan medierna, medan detta inte gäller vid mätningen av de tre övriga variablerna. Författaren visar också att massmedieanvändningen, som tidigare antagits vara en viktig variabel när det gäller att förklara mediernas trovärdighet, endast klart samvarierar med förtroendebegreppet. Massmedieanvändningen hänger samman med variablerna tillförlitlighet och tillit endast på ett sådant sätt, att sambanden sannolikt beror på bakomliggande faktorer och samvarierar inte alls med trovärdighetsbegreppet. Författaren konstaterar att respondenterna bedömer vissa medier likartat, vilket skulle kunna utgöra underlag för att föra samman radio och morgontidningar i en grupp och TV och kvällstidningar i en annan grupp. Grunden för detta är en faktoranalys, som ger bakgrundsvariablerna ”socialgruppstillhörighet” och ”politiska sympatier” betydelse för vilket mönster som uppträder.

Med hjälp av en Osgood-mätning kan man också visa att medierna grupperar sig på detta sätt. Vid bedömningen av en massmediekanal anlägger allmänheten olika bedömningsaspekter beroende på vilken kanal det är fråga om. Dagens Eko och TV 1-Aktuellt bedöms båda lika efter dimensionen ”Kvalifikation”, vilket innebär att man bedömer kanalerna efter hur kvalificerade och

informativa de framstår. Detta gäller delvis också morgontidningar. Kvällstidningar och TV2-Rapport bedöms mer efter dimensionen ”Trygghet”, vilket innebär att man bedömer medierna efter hur ärliga, rättvisa och vänliga de upplevs vara.

En bedömning av avhandlingen måste som utgångspunkt i första hand ha undersökningens syfte. I inledningen till den första rapporten sägs att syftet med undersökningen är ”. . . att ge en fördjupad insikt i problematiken kring massmediernas trovärdighetsbegrepp” (sid 4). Längre fram i texten sägs att ”det egentliga ämnet för denna rapport är alltså begreppet trovärdighet och närmare bestämt trovärdigheten hos massmedierna” (sid 18). Jag har tolkat detta som att författaren är intresserad av att mäta trovärdigheten hos massmedierna och att i detta sammanhang precisera och definiera termer och begrepp samt utveckla existerande teorier. Flera av de begrepp författaren studerar har tidigare använts synonymt i liknande undersökningar (se exempelvis Törnqvist, 1974:5).

Med tanke på författarens syfte med undersökningen förväntar man sig inledningsvis en ingående diskussion om vad han velat mäta, vad som med tillgänglig teknik går att mäta och vad han, av andra skäl än rent mättekniska, avstått från att mäta. Denna diskussion tycker jag i stor utsträckning saknas i de tre rapporterna. Till en del har den tagits upp av Hermerén i två skrifter utgivna av Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar 1978, dvs ett år efter det att Arvidsons första rapport publicerades.

I ett explorativt skede av en undersökning av det här slaget borde man studera ett stort antal teoretiska och operationella definitioner av trovärdighetsbegreppet eller av de fyra termer författaren har valt att indela detta begrepp i. Fördelarna med ett sådant förfaringsätt skulle kunna vara att man får fram ett antal frågeställningar som mäter olika aspekter av de begrepp man har för avsikt att mäta. Genom att använda sig av ett större antal frågeställningar har man också möjlighet att bilda lämpliga index för begreppen i fråga. Svaren på ett antal frågeställningar skulle ge ett betydligt mer sammansatt och reliabelt mått på trovärdighet än svaren på en enskild fråga. Kombinationen av svaren på flera frågor ger självfallet också bättre möjligheter att gradera dessa. Jag anser nämligen att man bör tala om graden av trovärdighet och inte om trovärdighet som något absolut.

Enligt min uppfattning koncentrerar sig Arvidson på ett alltför tidigt stadium på två begrepp, nämligen trovärdighet och förtroende. Dessa begrepp blir centrala i hela den fortsatta diskussionen. För författaren verkar det vara en fråga om att i första hand ge de två begreppen en relevant innebörd och att operationalisera dessa så att de klart skall framstå som skilda från varandra. En mer

ingående diskussion om vad som egentligen skall mätas saknäs. Av de två begreppen är trovärdighetsbegreppet det viktigaste, eftersom definitionerna av övriga begrepp i undersökningen är beroende av definitionen av detta. Termen "trovärdighet" används i texten på två olika sätt, vilket ibland ger ett förvirrande intryck. Termen används dels som ett övergripande begrepp för samtliga begrepp, men också som ett av dessa fyra begrepp. Det finns därför anledning att ägna större uppmärksamhet åt detta begrepp än åt de övriga.

Som möjliga operationaliseringar av trovärdighetsbegreppet nämns i undersökningen endast två frågor, av vilka den ena mäter trovärdighet och den andra misstro. En av frågeställningarna är den jag redovisat ovan som mäter begreppet trovärdighet. Den andra frågan löd: "Anser Du att det förekommer missvisande eller vilseledande uppgifter i radio, tv, kvällstidningar samt morgontidningar och övriga dagstidningar?" I svaren används en femgradig skala från "Ja, i mycket stor utsträckning" till "Nej, inte alls". Arvidson skulle ha kunnat kombinera svaren från dessa två frågor för att bättre kunna mäta graden av trovärdighet, men använder i stället svaren från frågorna var för sig. Genom att välja ut respondenter efter deras svar på bägge frågorna, skulle man kunna få fram en grupp människor som upplever respektive medium som "mycket trovärdigt". Även om inte urskiljandet av olika extremgrupper på något sätt är det primära syftet med undersökningen vore detta ändå intressant att studera. Författaren påpekar också själv i den tredje rapportens avslutande del att det kan vara intressant att studera olika undergruppers uppfattning något mer detaljerat än vad han har gjort hittills.

Några svårigheter att finna relevanta frågeställningar för indexbildning torde inte föreligga. Författaren har själv nämnt ett antal sådana, men har inte använt sig av dem. Om han hade gjort det, hade han haft större möjligheter att besvara den fråga han borde ha ställt först, nämligen vilka egenskaper eller variabler som påverkar människors upplevelser av överensstämmelse mellan den egna verklighetsbilden och massmediernas.

I den första rapporten (sid 24) definieras "trovärdighet" som "... en egenskap som allmänheten tillskriver massmediet efter att ha gjort en bedömning av relationen mellan dess uppfattning av massmediets verklighetsbild och dess verklighetsunderlag, sett ur helhets-långtidsperspektivet med troliga inslag av värderingar". Definitionen är språkligt en olycklig konstruktion. Jag skall inte närmare kommentera denna, eftersom Hermerén (1978a) redan tidigare diskuterat den.

I den andra rapporten (sid 8) ges en något annorlunda definition av "trovärdighet". Arvidson hävdar här att "trovärdighet är en egenskap som allmänheten tillskri-

ver massmediet efter att ha gjort en bedömning av relationen mellan sin uppfattning av massmediets verklighetsbild och av massmediets verklighetsunderlag, sett ur ett helhets-långtidsperspektiv med troliga inslag av värderingar". För mig är innebörden annorlunda än i den första definitionen i den första rapporten.

I den tredje rapporten ges ytterligare en ny version, vilken jag har redovisat ovan. Att definitionen av "trovärdighet" förändras kommenteras inte närmare i rapporterna, trots att det inte enbart rör sig om språkliga förändringar. Författaren ändrar dock inte operationaliseringen av begreppet i takt med de förändrade definitionerna, utan samma fråga är hela tiden tänkt att mäta begreppet "trovärdighet". Det hade varit intressant att veta varför författaren ändrar definitionen under arbets gång, eftersom begreppet "trovärdighet" i så hög grad styr definitionen av övriga begrepp.

I samtliga definitioner av "trovärdighet" sägs att bedömningen skall göras "sett ur helhets-långtidsperspektivet med troliga inslag av värderingar". Min generella invändning är att detta inte kan läggas till definitionen på det lösa sätt som författaren gör. Detta tillägg påverkar samtliga fyra i undersökningen centrala begrepp, eftersom det används för att skilja mellan trovärdighet och förtroende å ena sidan och tillförlitlighet och tillit å den andra på det sätt som redovisats i figuren ovan. Denna del av definitionerna måste preciseras mer och integreras i själva definitionerna, om man överhuvudtaget skall ha den med. Mest tveksam är jag till distinktionen mellan den emotionella och kognitiva aspekten och mellan korttidsperspektivet och långtidsperspektivet. Vad jag uppfattar som möjligt att ta med i definitionerna är distinktionen mellan delar av en helhet och helheten. Jag anser att författaren borde ha väntat med att föra in dessa aspekter i definitionen av begreppen tills han närmare hade kartlagt vilka egenskaper som har betydelse för bedömningen av relationen mellan massmediernas verklighetsbild och allmänhetens och tills de inbördes relationerna mellan de fyra begreppen är kända. Av de olika aspekterna har, såvitt jag kan se, endast helhetsperspektivet beaktats i operationaliseringsfasen.

Min invändning mot distinktionen mellan den emotionella och den kognitiva aspekten är främst att författaren i definitionen utgår från att den emotionella aspekten hör samman med helhetsperspektivet och långtidsperspektivet. Min uppfattning är, att värderingar och liknande, vilka jag antar måste räknas till de emotionella aspekterna, mycket väl kan komma in i bedömningen av detaljer eller delar av ett massmedium. Jag tycker heller inte att författaren har visat att allmänheten vid bedömningen av helheten anlägger ett långtidsperspektiv. (Jag bortser här helt från problemet att fastställa vad som är kort respektive lång tid.) Jag ser följaktligen inga skäl att

i definitionen föra in dessa aspekter. Det kan emellertid vara intressant att i studier av trovärdighet hos massmedier ha med dessa aspekter när det gäller att analysera resultaten.

Begreppet "tillförlitlighet" definieras som "trovärdighetsbegreppets motsvarighet på detalj- och korttidsnivån och när bedömningen hålls 'saklig', fri från känslor och värderingar". Definitionen är densamma i de tre rapporterna. Den fråga med vars hjälp begreppet har operationaliserats beaktar dock inte något speciellt tidsperspektiv och förutsätter inte någon saklighet i bedömningen. Den enda skillnaden mellan denna fråga och den fråga som använts för att operationalisera begreppet "trovärdighet" är att bedömaren uppmanas ta ställning till olika stora delar av massmediet i fråga.

I undersökningen visas med hjälp av en Osgoodskala att tidningen *Arbetet* av allmänheten upplevs vara mer partisk än andra i undersökningen medtagna medier. Ett rimligt antagande är att *Arbetet* av en person kan upplevas som tillförlitlig exempelvis när det gäller information om vad som händer inom det socialdemokratiska partiet, fackföreningsfrågor och liknande, men som mindre tillförlitlig på vissa andra områden. Personens generella bedömning av *Arbetets* tillförlitlighet (trovärdighet) blir då avhängig den vikt personen i fråga lägger vid olika informationsbitar i tidningen.

Begreppet "trovärdighet" och "tillförlitlighet" är egenskaper som tillskrivs massmedierna. "Förtroende" och "tillit" utgör däremot egenskaper hos allmänheten. De teoretiska definitioner som presenteras och de operationaliseringar av dessa som görs framhäver dock inte skillnaderna mellan de olika begreppen tillräckligt klart. Till en del beror detta antagligen på att samtliga definitioner syftar tillbaka på trovärdighetsbegreppet.

De frågor som används för att mäta begreppen "trovärdighet" och "förtroende" mäter, enligt min uppfattning, i stor utsträckning samma sak. En nyansskillnad finns i de inledande tidsangivelserna "Under de senaste åren . . ." och "Om Du får . . .". Jag tror dock inte att intervjupersonerna upplever att det föreligger någon skillnad. Samtidigt tror jag att de gör trovärdighetsfrågan till en förtroendefråga. Jag tror exempelvis att respondenterna i svaren på trovärdighetsfrågan gör en rangordning mellan de olika medierna, även om frågan är så formulerad att man i svaret måste bedöma varje medium för sig. Om frågorna ändå inte producerar exakt samma resultat, får man tillskriva detta frågornas olika form snarare än innebörd. Att förtroendefrågans formulering leder till en favorisering av ett visst medium, påpekas också av författaren på flera ställen i rapporterna.

Hur pass reliabla och valida är då begreppen? Författaren har inte funnit någon lämplig metod för reliabilitetskontroll och har därför inte genomfört någon sådan. I den tredje rapporten (sid 88–89) gör han dock en egen bedömning och säger att reliabiliteten "i avsaknad av konkreta bedömningsgrunder får antas vara god med någon tveksamhet för frågorna om trovärdighet och tillförlitlighet på grund av de många svarsalternativen".

Validiteten hos de olika trovärdighetsbegreppen har däremot prövats. I undersökningen används en metod för validitetsprövning som kallas "multitrait-multimethod" och som går ut på att man jämför resultaten av mätningar rörande samma och olika egenskaper gjorda med samma och olika instrument. Fyra kriterier skall vara uppfyllda för att validiteten skall anses vara god.

Det första kriteriet är att sambanden skall vara tillräckligt starka. För de nyss nämnda begreppen "trovärdighet" och "förtroende" ligger sambanden mellan 0,36 och 0,59, vilket får anses tillräckligt högt för att uppfylla det första kriteriet. Trovärdighetsfrågan och förtroendefrågan tycks, enligt det första kriteriet, mäta ett och samma fenomen. Som författaren själv påpekar, kan man förvänta sig ganska starka samband mellan dessa två variabler utan att detta behöver betyda att de mäter samma sak.

Det andra kriteriet är att validitetsvärdet för en variabel bör vara högre än de korrelationer som erhålls mellan denna variabel och varje annan variabel, som varken har begrepp eller metod gemensam. Av femton möjliga jämförelser finner vi en korrelation som är starkare än validitetsvärdet och en som är lika stark som validitetsvärdet. Även det andra kriteriet måste rimligtvis anses vara uppfyllt.

Det tredje kriteriet är att en variabel skall korrelera starkare med en variabel som man får fram genom ett oberoende försök att mäta samma begrepp än med en som man får fram med ett mått som skapats för att komma åt andra begrepp, men som använder samma metod som den första. Av nio möjliga jämförelser uppfyller fem kraven. Detta talar också för att begreppen inte är åtskilda.

Jag anser också att det fjärde kriteriet (vars prövning inte redovisas i rapportens text utan endast i tabellform i bilaga), nämligen att samma mönster av förhållanden mellan de olika begreppen skall visa sig i alla heterotrait-trianglarna både för monomethod och heteromethod, i stora drag är uppfyllt. Radio/TV ligger högst i två av trianglarna (totalt tre stycken) och morgontidningar/radio näst högst i två trianglar.

Av ovanstående har framgått att jag har svårt att komma till samma slutsats som författaren, nämligen att förtroende och trovärdighet kan betraktas som två åtskilda begrepp. Jag anser att de frågor som använts

mäter ett och samma fenomen. Redan i den andra rapporten anser författaren själv att förtroendefrågan bör kompletteras med en följdfråga. Han är uppenbarligen inte helt nöjd med sitt sätt att mäta "förtroende". I avslutningskapitlet i den tredje rapporten kommer han till slutsatsen att förtroendebegreppet bör ändras. Det är också min uppfattning att det behövs en bättre teoretisk definition av begreppet "förtroende" än den som använts i undersökningen. Den fråga som använts för att mäta förtroende kan sannolikt behållas även vid en ny definition och eventuellt kompletteras med andra frågor (kanske med den fråga som i undersökningen har använts för att mäta "trovärdighet"). Enligt min uppfattning bör även vissa justeringar göras av den teoretiska definitionen av begreppet "trovärdighet" och när det gäller detta begrepp är förändringar av operationaliseringen av begreppet nödvändiga. Den eller de frågor som skall mäta "trovärdighet" måste mäta allmänhetens uppfattning om överensstämmelsen mellan dess verklighetsbild och massmediernas och inte förtroendet för massmedierna, vilket jag anser att den fråga mäter som används i undersökningen för att mäta "trovärdighet".

Avslutningsvis måste framhållas att det är ett stort projekt som författaren har tagit sig an och det är en arbetsuppgift förenad med stora såväl teoretiska som metodologiska problem. Min huvudinvändning mot projektets uppläggning är att för stor del av resurserna har ägnats den empiriska sidan. Mer tid borde i stället ha ägnats åt teoretiska diskussioner och studier av de olika begreppens inbördes relationer. Den kritik som jag har tagit upp får inte skymma det faktum att författaren har presenterat en hel del ny information och intressanta data, vilka kan ligga till grund för ytterligare forskning på detta område. Författaren pekar själv på en del intressanta forskningsuppgifter i slutet av den tredje rapporten.

Lowe Hedman

Referenser

- Härmerén, G (1978a), Trovärdighetsbrister. Några begrepps- och klassifikationsproblem inom trovärdighetsforskningen. Rapport nr 90. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar. Stockholm.
- Härmerén, G (1978b), Objektivitetsbrister. Några begrepps- och klassifikationsproblem inom objektivitetsforskningen. Rapport nr 87. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar. Stockholm.
- Törnqvist, K (1974), Förtroendet till massmedierna. En opinionsundersökning i november–december 1973. Rapport nr 63. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar. Stockholm.
- KENT ASP M FL: *Väljare Partier Massmedia. Empiriska studier i svensk demokrati*. Stockholm: Publica Liber Förlag 1982
- När Jörgen Westerståhl för en tid sedan frånträdde professuren i statskunskap vid Göteborgs universitet, hade han innehaft den i trettio år. Under denna tid har göteborgsinstitutionen skaffat sig en egen profil, känd också av icke-statsvetare och icke-forskare. Statsvetarna i Göteborg har blivit bekanta "för sina intervjustudier med väljare, för sina innehållsundersökningar av massmedia och för sina studier av åsiktsöverensstämmelsen mellan väljare och valda på riks- och kommunalnivå".
- Citatet är hämtat ur förordet till en "vänbok" tillägnad Westerståhl och innehållande sex studier kring väljare, partier och massmedia av elever till honom. Därjämte bidrar Björn Molin, också elev, med en återblick på den modell för partiets beslutsfattande som han nyttjade för ett kvartssekel sedan i avhandlingen om tjänstepensionsfrågan.
- Det har blivit en trevlig bok, bättre sammanhållen och mera homogen än vänböcker brukar vara. Delvis speglar detta just det förhållandet att göteborgsinstitutionen haft en så pass koncentrerad inriktning. Delvis är det emellertid säkerligen en följd av skicklig redigering. Ur det rika innehållet kan här endast delar tas fram för omnämnande.
- Olof Petersson redovisar – på en som alltid klar och distinkt vetenskapsprosa – tankeväckande resultat om klassröstning och klassidentifikation. Petersson konstaterar först, med till synes säkert faktaunderlag, att det i Sverige alltjämt råder ett tydligt positivt samband mellan klassidentifikation och partiidentifikation. Han finner inte detta förvånande med tanke på att partivalet hos oss fortfarande i så hög grad är bestämt av de röstandes yrkestillhörighet. Förvånande finner han däremot de klara tecknen på att klassidentifikationens betydelse för röstningen ökar, trots att klasstillhörighetens vikt tenderar att minska. Hur Petersson i sitt fortsatta resonemang kommer till rätta med denna besynnerlighet, skall här inte avslöjas. Det är en spännande interpretation som visar Olof Petersson när han är som bäst.
- Med Sören Holmbergs bidrag om väljarna och löntagarfonderna kommer vi över till de analyser som gäller åsiktsbildningen i politiska sakfrågor på väljarnivå. Holmberg har ett rikt material att tillgå: skilda opinionsmätningar, data från 1976 och 1979 års valundersökningar samt folkomröstningsstudien från 1980. Han använder det med känd finesse och läsaren blir övertygad om riktigheten av den generella slutsatsen, nämligen att åsiktsbildningen på massnivå i löntagarfondsfrågan uppvisar många drag som är typiska för konfliktfrågor i svensk politik.

Intressanta är de klara beläggen för att väljarna ägde förmåga att argumentera i fondfrågan och hade kunskaper om partiernas hållning. Som Holmberg framhåller är svenska väljare mycket kunniga i politiska frågor jämförda med väljare i andra länder och hans egen studie jävar inte påståendet. Författaren ställer avslutningsvis spørsmålet om löntagarfondsfrågan kommer att bli typisk också på det sättet att den snabbt avpolitiserar efter ett avgörande och att en hög grad av enighet då uppstår kring det fattade beslutet. Han avstår dock visligen från att göra någon förutsägelse.

Media och medias roll i politiken har som antytts länge varit föremål för undersökningar i Göteborg. Två uppsatser i vänboken handlar om den svenska partipressen. Stig Hadenius granskar dess uppgång och eventuella fall och tar sin utgångspunkt i konstaterandet att Sverige är ett av de länder med demokratiskt statsskick, där partipressen fortfarande dominerar tidningsbilden. Vad Hadenius kallar "den nya journalistideologin" gör den partipolitiska profilen mindre utpräglad. Men det finns krafter, bland annat tillkomsten av partiägda eller partistödda nyhetsbyråer, som verkar i motsatt riktning. Hadenius tror att utvecklingen mot mindre partitrohet på nyhetsplats kommer att fortsätta och diskuterar nyanserat följderna härav.

I den andra uppsatsen behandlar Lennart Weibull partipressen ur väljarperspektiv. Det har blivit en grundlig genomgång med resonemang och tabeller betydande i vilken utsträckning människor idag väljer dagstidningar på grundval av partipolitiska bedömningar.

I bokens längsta uppsats söker Kent Asp besvara frågan huruvida de svenska massmedierna är partiska i sin nyhetsrapportering om de politiska partierna. Finns det ett tydligt samband mellan åsikter på ledarplats och nyhetsplats? Problemet är klassiskt. Det är vidare, som Asp framhåller, intressant ur en alldeles speciell synvinkel, nämligen som exempel på en fråga, där flera plausibla svar finns och där resultatet därför alltid av någon kan betecknas som pretentiösa självklarheter.

Asp har inte låtit sig avskräckas av denna för samhällsforskaren inte obekanta situation. Han klarlägger "medelst siffror och ståtliga kurvor i tabell på tabell" (citat från signaturen H i Dagens Nyheter) hur det verkligen förhåller sig. Här och var är redogörelsen rätt svårläst för lekmannen: i motsats till bokens övriga författare bevarar Asp ganska mycket av teknikaliteterna. Läsaren känner sig dock på intet sätt manad att protestera mot slutsatserna.

Hur folkomröstningskampanjen 1980 såg ut på lokal nivå utreds av Rutger Lindahl i en uppsats som är i hög grad läsvärd och läsbar. Slutligen har Björn Molin nedstigit från maktens höjder och i en paus blickat tillbaka på den modell han för 25 år sedan skapade för att analy-

sera tjänstepensionsfrågan. Han finner allt ganska gott men pekar på att modellen har en bestående begränsning i sin renodlat rationalistiska och aktörsorienterade karaktär.

Jörgen Westerståhl har all anledning att glädjas över denna vänbok. Man kan här och var däri skimta uttryck för en strävan att vidga göteborgsinstitutionens program, en önskan att flytta tyngdpunkten allt längre från den empiriskt orienterade valforskningen i riktning mot studier av den representativa demokratins centrala aktörer i mera traditionell mening. Åtskilligt i den forskning, varpå vänboken ger exempel, kan tolkas som utslag härav. Viljan till förnyelse och försöken att finna en mer övergripande och teoretiskt sammanhängande motivering för skilda undersökningstyper är naturliga och bör prisas.

Möjligen kan läsaren tillåta sig antydning till en varning. Om partier, riksdag och regering sättes i centrum på ett annat sätt än hittills, måste andra perspektiv och metoder begagnas än de som främst bidragit till att ge institutionen dess särprägel och goda rykte. Förmodligen är dock varje varning överflödigt. Till sist skulle det nämligen förvåna, om göteborgarna avlägsnade sig särskilt långt från en modell med empiriska undersökningar av massdatakaraktär, där kvantitativa analysmetoder spelar en stor roll – för att nu låna ännu en formulering från bokens förord.

Pär-Erik Back

BENGT OWE BIRGERSSON – JÖRGEN WESTERSTÅHL: *Den svenska folkstyrelsen*. Stockholm: Liber 1979.

Det har om teaterföreställningar sagts att de i rättvisans namn borde recenserar först långt efter premiären. Birger-sson-Westerståhl, *Den svenska folkstyrelsen* är dagtecknad i mars 1979 och vederfares sålunda härmed viss rättvisa.

Den svenska folkstyrelsen skall i första hand vara "introduktionsbok till högskolestudier i statskunskap om det svenska politiska systemet", kunna användas av dem som vid högskolan vill ha en allmän orientering om samma system, användas i studiecirkel och som bredvidläsningsbok i samhällskunskap på gymnasiet.

Boken har främst och väl kommit att nyttjas som grundbok vid högskolans A-kurser i statskunskap.

Statskunskap är som bekant ett gammalt ämne. Längre fanns det också användbara elementarböcker. Det för-

klaras särskilt av att statsrätten var ämnets "fasta ryggrad". Statskunskapen hade också ministärbildning, partier, intresseorganisationer m m som objekt, men, säger mentorn Fredrik Lagerroth förmanande: den får aldrig "förlora ur sikte vad som har betydelse för statslivet". Ämnet måste också ägna sitt studium åt gångna tider. (Sv Uppslagsbok, 2:a uppl 1947).

Likväl kom statskunskapen att orientera sig bort från statsrätten och historien. Detta skapade givetvis en ny lärobokssituation. Flera ambitiösa förlagsprojekt initerades, något slutfördes, inget blev särdeles lyckat.

En förklaring till läroboksförfattarnas misslyckande kan vara den statsvetenskapliga skvadern "svensk och jämförande politik", som kursplanerna föreskrev på 1960-talet. Det kändes svårt att göra Sverige till alltings mått och mätte man på ett rationellt relevant sätt försvann ofta Sverige. Till många studenters klagan fick Erik Rasmussens ambitiösa Komparativ politik duga. På 1960-talet blev också funktionsanalytisk framställning på modet. Den blev snabbt i ämnet teoretiskt omtvistad men hade pedagogiskt odiskutabelt en från-ax-till-kakaförtjänst, när det gällde beskrivningen av t ex folkviljans uppkomst, utveckling och sannolika fall.

"Den svenska folkstyrelsen" kan beskrivas som något av en syntes i den svenska statskunskapens tydliga dialektiska utveckling. Dispositionen bär t ex klara funktionalistiska drag. I tolv kapitel behandlas i tur och ordning: demokratin, den konstitutionella ramen, partierna, organisationerna, massmedierna, medborgarna, parlamentarismen, valsystemet, riksdagen, regeringen, departementen, den statliga förvaltningen och den kommunala självstyrelsen. Vad man saknar är kanske främst en inledande beskrivning av den svenska infrastrukturen. gärna i Deutscha makrotermer. Trots allt utgör utvecklingen av befolkning, offentlig sektor, BNP etc förutsättningar för det svenska folkstyrets utveckling.

När det gäller dispositionen har givetvis författarna haft vissa problem. Intresseorganisationerna behandlas efter partierna, eftersom deras påtryckarroll särskilt betonas. Kommunerna kommer – som ofta och något diskutabelt – sist. Man ser kommunerna som ett alldeles eget politiskt system, något som i verkligheten inte ens är en halvsanning.

Genom bokens själva ansats, "den konstitutionella ramen", återupplivas något av statskunskapens klassiska identitet. Historiska perspektiv saknas heller inte. Ett internationellt jämförande synsätt tillämpas genomgående men utan omfattande explikationer. Det är endast kapitlet om valsystemet, som lika gärna kunde ha hetat "valsystem", som avviker.

Ett av de sannolikt svåraste kapitlen att skriva i läroböcker på alla nivåer om svensk politik är det om intres-

seorganisationerna. Det beror kanske främst på att organisationernas verksamhet så litet är formaliserad och därför ofta tar sig nya uttryck. Uppenbart är också området känsligt. Intresseorganisationerna är inte som partierna vana att leva i en atmosfär av kritisk granskning. I Den svenska folkstyrelsen är kapitlet om organisationerna inte oväntat det minst tillfredsställande. Organisationernas roll som intresse-artikulatorer markeras svagt Debatten om den eventuella svenska korporativismen tas endast upp i förbigående. Framställningen är mera ytligt beskrivande än analyserande. Följande avsnitt är ganska typiskt:

– Slutligen finns det också anledning erinra om att det vid flera tillfällen förekommit direkta överläggningar mellan representanter för regeringen och arbetsmarknadens organisationer om den ekonomiska politiken och, under senare år, särskilt om skatterna. Skälet härför är att skattesystemets utformning har direkt betydelse för vad de anställda får ut av en löneuppgörelse. Historiskt sett har riksdagens makt över beskattningen, mer än någon annan befogenhet, varit den som givit riksdagen dess inflytande i statslivet. – (s 82)

Inget finns här om "Harpunds-demokrati". Inget sägs om hur sedan länge skattefrågor vävts in i avtalsuppgörelser, som diskret sanktionerats av regeringen. Vidgas frågan om skatter sedan till att gälla den ekonomiska makten – vi har i snart ett decennium levt med en löntagarfondsdebatt – framstår rollbeskrivningen statsmakter/intresseorganisationer som närmast officiös. Kapitlet kunde gott ha fått expandera, eventuellt på bekostnad av det lika långa om valsystem.

Vi har under senare decennier haft en anmärkningsvärt omfattande statsvetenskaplig debatt, ofta förd på ett allmänt publikt plan och befruktad av en närmast svåröverskådlig mängd forskningsrapporter. Till bokens absoluta förtjänster hör att den koncentrerat redovisar en rad debattområden. Boken är, bortsett från organisationskapitlet, föredömligt problemorienterad och därmed mycket användbar i de mest skiftande undervisningssammanhang.

Första upplagan av en lärobok brukar normalt lida av barnsjukdomar i form av udda slarvfel och onyanserade påståenden. Den svenska folkstyrelsen lider inte av detta i någon påtaglig grad. Misstroendeförklaringen införs omväxlande 1970 och 1971 (s 168, 170, 173). Att relatera "gerrymandering" uteslutande till "en kalifornisk odla" (s 144) är att i onödan reducera guvernör Gerry's herostratiska ryktbarhet. Att säga att före sekelskiftet riksdagsmännens "ställningstaganden till olika frågor grundades på debatten i kamrarna" (s 124, jfr 161) är mer än en tillspetsning. Det visar t ex P-E Backs fallstu-

die om Sammanslutningarnas roll i politiken 1870–1910.

Den svenska folkstyrelsen är skriven på ett föredömligt enkelt språk. Framställningen är resonerande på ett sätt som annars syns förbehållet anglo-sachsisk litteratur. En nackdel har kanske följt på detta. Distinkta definitioner på för boken centrala begrepp som makt, politik, demokrati, parti saknas.

Studenterna tycker i sina kursvärderingar oftast att Den svenska folkstyrelsen är lättläst och givande. En del kritiska röster klagar över att boken är besvärlig vid tentamensinläsning. Med det menar de förmodligen att boken inte marscherar kompendieartat i ett-två-tre-takt. Det gör den dessbättre inte och häri ligger kanske dess främsta förtjänst. Ett övermått av fakta, som förutsätts ha ett värde i sig, är ofta en svår belastning för läromedel i samhälls- och statskunskap. Data får skymma analysen. Den svenska folkstyrelsen inbjuder till ett meningsfullt studium av ämnet.

Jan Ringdahl

SÖREN HOLMBERG: *Svenska väljare*. Stockholm: Liberförlag 1981.

HENRY VALEN: *Valg og politikk*. Oslo: NKS-Forlaget 1981.

Vælgerforskning er en relativt ung videnskab. Den bandede sig vej ind i det akademiske samfund med Paul Lazarsfeld og hans medarbejderes studie fra 1944, *The People's Choice*. Skønt Lazarsfeld selv var østrigsk emigrant, er vælgerforskningen blevet et skoleeksempel på den behaviorisme i samfundsforskningen, der udviklede sig i USA i årene efter den anden verdenskrig og efterhånden bredte sig til Europa.

Med bogen om Eisenhower-valgene, *The American Voter* (1960), af Angus Campbell og hans medarbejdere ved University of Michigan, nåede den unge vælgerforskning den form, som stadig anses for den ideelle, med de landsomfattende interviewundersøgelser der spænder over flere valg. Ser man bort fra nogle engelske undersøgelser i 1950'erne og den norske Stavangerundersøgelse fra 1957, som resulterede i Daniel Katzs og Henry Valens *Political Parties in Norway* (1964), var det Michigan-metoden, der fra 1960 slog igennem i Europa, og Norge og Sverige var her blandt de første til at transplantere de amerikanske spørgsmål og analyser til andre politiske systemer.

Både Henry Valens, *Valg og politikk*, og Sören Holmbergs, *Svenska väljare* rider solidt videre på denne bølge. Det er omfattende rapporter på hver godt 400 sider,

dækket med talmæssige illustrationer, metode-overvejelser og teoretiske betragtninger. Alt holdes i en nøgtern stil, som ikke røber forfatterens egne politiske synspunkter og ikke bevæger sig ud over, hvad der kan underbygges med data. Begge bøgerne har det særlige autoritative præg, den nådesløse præcision og, hvor talene ikke er ganske sikre, de ufravigelige forbehold, der gør dem immune over for enhver tvivl, og på forhånd placerer en kritisk anmelder i dilettantens rolle. De synes at rumme de bedste svar på alle de spørgsmål, der med rimelighed kan stilles til sådanne undersøgelser. De er sikret en plads som klassikere allerede fra deres publikation.

Den paradigmatiske virkning af Michigan-undersøgelserne genkendes uden vanskelighed i begge bøgerne. Vælgerens sociale baggrund, deres holdning til politiske spørgsmål, deres opfattelse af partierne og deres ideologiske fornemmelser er faktorer som alle ses at udøve en selvstændig påvirkning på den enkeltes partivalg, parti-bytte og politiske aktivitet. Det fælles forbillede gør de to sæt af resultater højt sammenlignelige, yderligere fremmet af inter-nordisk samarbejde og gensidig påvirkning med hensyn til konkrete interviewspørgsmål og bredere problemstillinger.

Og dog er bøgerne ret forskellige. Hvor Valen tegner et bredt billede af det norske samfunds historie og geografi, og dets sociale og kulturelle konflikter, tager Holmberg direkte fat på partivalget ved at redegøre for 1979-valgets resultat. Han afstår fra at kæde vælgerens adfærd sammen med hele den økonomiske og sociale udvikling, men borer dybt i vælgeres bevidst. Kapitlerne om perceptionen af partier, politiske ledere og socialklasser, og den sammenfattende analyse i bogens slutning, er så udtømmende en analyse, som nogensinde er foretaget af et valg.

Pudsige detaljer træder frem, når man sammenligner parallelle problemstillinger hos de to forfattere. Begge gør omhyggeligt rede for, at forskydningen mellem partierne kan deles op i tilgang og afgang i vælgerkorpset, vandringer til og fra sofavælgergruppen, samt direkte skift mellem partierne. Men denne enkle demografiske model tilskrives i Valens bog (p 331) Butler og Stokes, *Political Change in Britain* (1969), mens Holmberg tilskriver den (p 28) landsmanden Bo Særlvik, hvis artikel herom da også kom ud allerede i 1964 i nærværende tidsskrift. I vælgerforskningen flyder der meget fællesgods rundt som er af temmelig uklar oprindelse, men som enhver frit kan bruge.

Uanset at Holmberg har villet skrive en bog om det aktuelle valg, mens Valen har villet skrive om de historiske konfliktlinjer, havner de to forfattere snart i de samme problemstillinger: den tiltagende ustabilitet og tendens til partiskift; tegnene på voksende ideologisk

indhold og *issue voting* i vælgerkorpset; muligheden for en politisk splittelse af de traditionelle klasser; den svigtende tilknytning og tillid til partier og politisk ledelse; højredrejningen i politiske holdninger, dels også kommer til udtryk i de konservative partiers succes i 1970'erne; den nye "grønne" dimension i de politiske holdninger, og dens relation til den gamle "røde" dimension.

Valen lægger i indledningen særlig vægt på to af disse tendenser: "1) Sterkt økende bevægelser i vælgerskaren, og 2) En klar svingning i konservativ retning, med svekkelse af de socialistiske partierne og sterk fremgang for Høyre" (p 11). Holmberg begynder et andet sted, nemlig med forklaringerne. Han siger, at spørgsmålet om, hvorfor vælgerne stemmer som de gør, er blevet besvaret på tre måder: opfattelsen af partierne, meningerne i "sakfrågor", og de socio-økonomiske faktorer. Han ender med en model, der medtager elementer fra alle tre forklaringer;

Men tonvikten ligger på de politiska faktorerna. En analysmodell presenteras där väljarnas partival förklaras i termer av hur de uppfattar partiernas ståndpunkter i olika sakfrågor, hur de bedömer partiernas politik i frågorna och vilka egna åsikter de har (p 20).

Og de to forfattere afslutter deres bøger helt konsekvent ud fra hver sin synsvinkel, Valen med nogle refleksioner over 1980'ernes politiske adfærd og Holmberg med en advarsel mod at undervurdere vælgerne. Således nærmer Valen sig i sin videnskabelige holdning til historikeren, Holmberg til laboratorieforskeren. Men uanset de forskellige udgangspunkter og slutpunkter kommer de to forfattere undervejs til at beskæftige sig med næsten enslydende problemer. Hvorfor? Dels på grund af det fælles paradigme, men dels også fordi deres materiale er af samme art, interviewsvar spredt over en femten-tyveårig periode fra to nabolande. Med sin egen automatik genererer dette materiale nogle vigtige tidsserier, som påtvinger sig forskerens opmærksomhed. Lad os se på nogle af de to forfatters resultater i dette perspektiv.

1. Den politiske splittelse af klasserne

De socialistiske partier har i begge lande mistet deres dominerende position i arbejderklassen. I Norge gik Arbeiderpartiet og venstrefløjen tilsammen tilbage fra 76 pct i 1965 til 60 pct i 1979 blandt arbejderne, samtidig med at disse partier fik godt 30 pct af middelklassens stemmer både i 1965 og 1979. Forskellen mellem arbejderne og middelklassen på dette punkt, den såkaldte *class voting*, faldt fra 44 til 29 pct (Valen, p 131). I Sverige faldt klasseforskellen i socialistiske partivalg fra 55 pct i 1960 til 40 pct i 1970, men i 1970'erne er den

faldet meget lidt, nemlig til 37 pct i 1979 (Holmberg, p 312). På de følgende sider viser Holmberg, at kvinders større erhvervsfrekvens er en faktor i denne classesplittelse, fordi kvinderne i mindre grad end mændene begynder at stemme socialistisk, når de træder ind i en underordnet arbejdsstilling; men også for mænd betyder den større sociale mobilitet, at klasseforskellene svækkes, fordi de i vidt omfang trækker opvækstmiljøets politiske orientering med over til deres nuværende position.

Om så klasseudligningen i partivalget er gået i stå i Sverige i løbet af 1970'erne, fordi også den sociale mobilitet og kvinders erhvervsarbejde er stagneret, er en spændende mulighed, som ikke helt afklares, men som passende kan være ledende hypoteser for fremtidig forskning. Denne strukturelle sammenhæng kan jo forstyrres ved det enkelte valg, fordi f.eks. det svenske socialdemokrati kan have specielle spørgsmål, der appellerer til arbejderne. Hvad man måske kan savne hos både Valen og Holmberg, her som andre steder i deres bøger, er et større fokus på meningsdannelse og proces. Hvilke medier de forskellige befolkningsgrupper følger med i, og hvilke sagsspørgsmål de diskuterer kunne være en ledetråd til at forstå klasseudligningen såvel som dens opbør.

2. Ideologisering og højredrejning

Både i Norge og Sverige synes virkningen af politiske meningskonflikter på partivalget at være vokset. At påvise en så generelt formuleret tese er dog en yderst kompliceret sag. For Norge kan Valen således konkludere (p 237), at der samtidig med de øgede udsving ved valgene optræder nye stridsspørgsmål i 1970'erne, først EF-spørgsmålet og derefter miljø- og ressourceproblemerne. Det kompenseres dog ikke af nogen aftagende interesse for de gamle venstre-højre spørgsmål, og heller ikke for de moralsk-religiøse problemer, som ved de sidste valg har manifesteret sig stærkt i abortspørgsmålet. De centrifugale kræfter i det norske partisystem synes at have fået et højere omdrejningstal, og nye motiver til at skifte fra parti til parti er kommet oven i de gamle. En lille oplysning, som næsten drukner i denne rigdom af stof, fortæller om, at færre vælgere placerer sig på midten af en venstre-højre akse, nemlig 32 pct i 1979 mod 36 pct i 1977 og 38 pct i 1973 (p 233).

Holmberg angiver summarisk en stigning i korrelationen mellem partivalget og svarene til centrale politiske spørgsmål, om statskontrol med erhvervslivet og om de sociale udgifter, fra 1964 til 1979 (p 272). I det mindste på disse venstre-højre spørgsmål er der sket en polarisering, selv om den ikke har været jævn – således var 1968-valget mere polariseret end 1970- og 1973-valgene. Hvad med de øvrige dimensioner? Her præsenterer be-

gge forfatterne en faktoranalyse af et større antal holdninger til stridsspørgsmål. Der vises flere fælles træk. Den første faktor er i begge lande kontrollen over erhvervslivet. Den forklarer omkring 16 pct af variansen i svarmønstret i Norge og 18 pct i Sverige (Valen, p 246–249, Holmberg, p 261–264). Den næste faktor har noget at gøre med energi og miljø, omend den af naturlige grunde antager forskellige former i de to lande, kernekraft i Sverige og olie i Norge. Denne faktor svarer for 13 pct af variansen i Sverige, og 6 pct i Norge. Det går altså hurtigt ned ad bakke med forklaringskraften i det norske materiale, måske fordi Valen har dobbelt så mange spørgsmål med som Holmberg. Navnlig må det undre, at den højt besungne norske religiøst-moralsk-kulturelle dimension kun reducerer variansen med omkring 3 pct. På grundlag af disse holdningsspørgsmål tager det sig ud, som om det snarere er svensk end norsk politisk kultur, der spalter sig langs flere uafhængige konfliktlinjer.

Til gengæld tegner højredrejningen sig klart i det norske materiale. Henry Valen viser (p 382), at opinionen i Norge vedrørende statskontrol og storkapitalens magt er svinget markant til højre mellem 1969 og 1977. Det synes i grunden tilstrækkeligt til at forklare Høyres hurtige fremgang og senere regeringsovertagelse. Et sving af samme dimensioner forekommer ikke i de svenske data, selv om Sören Homberg kan vise (p 250), at stemningen er gået mod højre fra 1968 og frem til sidste del af 1970'erne.

3. Partierne's krise

Et problem som har stået i centrum af den sidste tiårs debat inden for valgforskningen, er nedgangen i loyalitet mod partierne og den voksende mistillid til politiske autoriteter. Disse holdninger sættes ofte i forbindelse med de voksende partikift og forskydninger ved valgene samt tendensen til aktioner og anden ukonventionel politisk adfærd. Hvad har vores forfattere at sige herom?

I den norske undersøgelse forbinder Valen tillid til partierne med spørgsmålet, om vælgerne føler sig repræsenteret af deres parti og erkender en forskel mellem dette og andre partier på vigtige sagsspørgsmål. På dette punkt frembringer han nogle interessante og originale resultater, som for eksempel at tilhængere af majoritetssynspunkter inden for partiet viser større tillid end minoriteten, og at tilliden er mindre på parties fløje end i centrum af partiet (kap 14).

Holmberg benytter de traditionelle Michigan-indikatorer, partiidentifikation og et index for syn på politikere. Han viser (p 180), at omfanget af partiidentifikation er faldet temmelig støt, og (p 164) at mistilliden til partier og politikere er vokset betragteligt mellem 1968 og 1979.

Til trods for, at Valen og Holmberg har en ganske forskellig opfattelse af, hvad vælgerne tilknytning til partisystemet egentlig indebærer, er de enige om, at såvel årsagerne til denne tilknytning som konsekvenserne af, at tilknytningen er faldende, er så godt som umulig at bestemme. En ny vælgertype træder frem, uden illusioner om partisystemet, uden nogen stærk solidaritet mod sin klasse, men selvbevidst og velinformeret. Men vi ved ikke ganske, hvor han (eller hun) kommer fra, og hvad han (hun) vil bestemme sig for i det næste årti.

De to bøger, Henry Valen og Sören Holmberg her har lagt frem, hører til det ypperste inden for vælgerforskningen. Netop fordi de nærmer sig det perfekte inden for de rammer, som paradigmet foreskriver, kan vi se disse rammer tegne sig klart. Vi vil måske i fremtiden se disse rammer blive sprængt, se den klassiske periode blive afløst af en kritisk periode. Vælgerforskningen synes at være for domineret af for mange sideløbende forklaringer, at være for multikausal. Den har vanskeligheder med at finde forbindelsen til de økonomiske, sociale og kulturelle strømninger, der kan mærkes i det omgivende samfund. Og den har problemer med at demonstrere de mikro-processer, hvorigennem meningsdannelsen foregår, og som kun i grove træk sætter sig spor i masseinterviewene. Men den har trods sin unge alder formået at rejse et imponerende bygningsværk af begreber, analyser og forskningsresultater. Valens og Holmbergs bøger repræsenterer denne tradition på bedste vis.

Ole Borre

SVEN LINDEROTH: *Från konkurrens till monopol. En studie av lokal politisk och ekonomisk journalistik*. Lund: Dialog 1981

Betydelsen av konkurrens eller brist på konkurrens inom dagstidningsmarknaden har varit föremål för en rad undersökningar och omfattande debatt under 1970-talet. Till denna debatt har Sven Linderoth lämnat ett vetenskapligt bidrag genom sin avhandling "Från konkurrens till monopol. En studie av lokal politisk och ekonomisk journalistik."

I sin forskning har Linderoth utgått från frågan "Vad händer, om något händer, med en tidnings lokala politiska och ekonomiska innehåll när tidningens situation ändras från konkurrens till monopol?" (s 9). Den undersökning som genomförs avser förhållandena i Kristianstad under perioden 1949–1976. Fram till 1954 fanns det tre tidningar på orten. Två av dessa var borgerliga och en

socialdemokratisk. Från 1958 utkom endast Kristianstads-Bladet (Lib). Som jämförelseort används Karlskrona där det under den aktuella perioden hela tiden fanns konkurrens mellan de relativt jämnstora tidningarna Blekinge Läns Tidning och Sydöstra Sveriges Dagblad.

Låt mig först konstatera att Linderoths forskningsupp-
gift har en klar forskningsrelevans. Den bygger vidare på en forskningstradition där man både i avhandlingar och statliga pressutredningar har sökt belysa näraliggande frågeställningar.

Linderoths ambition är att söka klarlägga de innehålls-
sliga effekterna av övergång från konkurrens till monopol på den lokala tidningsmarknaden. Bakom det uttalade intresset för de innehålls-
sliga effekterna ligger en föreställning om tidningarnas roll i det lokala politiska och ekonomiska systemet (s 33). Som utgångspunkt tar författaren Eastons systemmodell och ser tidningarna som ". . . filter, grindvakter, mellan de lokala politiska och ekonomiska systemen och läsarna" (s 35). Även om det är outtalat i avhandlingen så framstår tidningsinnehållets betydelse för den politiska opinionsbildningen och beslutsfattandet på lokal nivå som det grundläggande motivet för undersökningen.

Den undersökningsuppläggning som Linderoth valt innehåller flera intressanta inslag. Kombinationen av innehålls-, enkät- och intervjudata har visserligen använts i andra sammanhang inom pressforskningen (ex inom projektet "Pressens funktioner" i samband med 1972 års pressutredning), men den faktiska utvecklingen på tidningsmarknaden har gjort det möjligt för Linderoth att i ett jämförande perspektiv studera förhållandena under konkurrens respektive avsaknad av konkurrens på utgivningsorten. Undersökningarna har fått karaktär av pilotstudier och resultaten blir i vissa avseenden unika och vägledande för framtida forskning. Författarens egen journalistiska bakgrund har uppenbart varit en tillgång vid beskrivningen av det redaktionella arbetet och av regler och normer inom tidningen som ett socialt system.

När det gäller att kartlägga den lokala politiska och ekonomiska journalistiken väljer författaren att studera ". . . två av de lokala systemens återgivning" (min kurs) i de undersökta tidningarna, nämligen det lokala politiska systemet och det lokala ekonomiska systemet" (s 33). Den bild av förhållandena inom de två nämnda systemen som framträder i tidningarna antas grunda sig på en ambition hos tidningen att påverka såväl de olika systemen som läsarna. Systemen har å sin sida ambitionen att påverka tidningen eller åtminstone dess innehåll, dvs dess återgivning av ett system. För författaren blir det av

störst intresse att närmare studera problemet ur tidningens synvinkel.

Som en förklaring till varför återgivningen av det lokala politiska respektive ekonomiska systemet får vissa karakteristika för Linderoth fram tidningarnas prioritering vad gäller tre typer av mål – politiska, ekonomiska respektive journalistiska. "Det ekonomiska målet leder mot en tidning som i sitt innehåll vänder sig till en så stor läsekrets som möjligt. Detta bör leda till en avpartipolitiserad tidning. . . . kritik och kontroversiella ämnen skall hållas tillbaka. . . . annonsörerna får inte stötas bort. Det politiska målet motverkar delvis det ekonomiska målet. . . . bindningen till en viss grupp. . . . bör slå igenom även i vilka grupper som kommer fram i det lokala ekonomiska materialet samt vilka grupper som kritiserats och vilka som stöds. Det journalistiska målet pekar mot en breddning av såväl det lokala politiska som det lokala ekonomiska materialet. . . . en jämnare fördelning av bevakningen. . . . ökning av kritik och minskning av stöd" (s 51–52).

Begreppet "partipolitiserad", "öppenhet" (mot olika intressegrupper i samhället), och "granskning och kontroll" används därefter av författaren vid formuleringen av de tre påståenden kring vilka han bygger upp sin resultatredovisning. "I jämförelse med tidningar som behållit konkurrens är Kristianstads-Bladet: 1. Mer avpartipolitiserat i det lokala politiska materialet. 2. Mer öppet i det lokala ekonomiska materialet. 3. Mer benäget att utöva kontroll- och granskningsfunktionerna i såväl det lokala politiska som det lokala ekonomiska materialet" (s 53–54).

Huvudresultatet i Linderoths avhandling är att de som läser en monopoltidning inte får en lika "partitrogen" bild av den lokala politiken som de som läser en konkurrenstidning. Under valkampanjer framträder dock tidningens partipolitiska sympatier tydligt oavsett om tidningen har konkurrens eller ej. "Den ofta framförda åsikten att dagstidningarna håller på att avpartipolitiseras bekräftas således i undersökningarna, men detta fenomen gäller inte enbart monopoltidningar, även om dessa hunnit något längre överlag" (s 189). Författaren konstaterar också att en monopoltidning inte är vare sig "öppnare" eller mer inriktad mot "granskning och kontroll" än en tidning som arbetar under konkurrensförhållanden.

Orsaken till detta förhållande anser sig Linderoth främst finna i betydelsen av det ekonomiska målet. "Det ekonomiska målet har större effekter på det lokala politiska materialet än på det lokala ekonomiska materialet" (s 190). "Tidningen blir i monopolställning försiktig och passiv för att inte motverka möjligheterna att uppnå det ekonomiska målet" (s 189). Författaren av-

slutar sin sammanfattning med ett konstatera att "det journalistiska målet inte har någon större betydelse för innehållets förändring" (s 190). Journalisternas medvetenhet om och vilja att förverkliga det journalistiska målet anses inte vara större på monopoltidningar än på konkurrenstidningar. De blir osäkra och otillfredsställda i avsaknad av "... det facit som en konkurrent utgör ..." (s 189).

Linderoths slutsatser är i sammanfattningen skrivna på ett sätt som ger läsaren ett intryck av vetenskaplig säkerhet. De ligger ofta på ett generellt plan och spänner över vida problemområden. Författaren motiverar sitt tillvägagångssätt på följande sätt. "En studie av fem (tre) tidningar på två utgivningsorter är inte tillräckligt underlag för att man ska kunna dra säkra slutsatser om lokalpressens utveckling på monopolorter i allmänhet. Men samtidigt finns det inte någon mer omfattande studie av det lokala politiska och ekonomiska innehållet i svenska landsortstidningar" (s 188). Det sistnämnda är sant endast om man tillägger att informationen skall gälla över lång tid och i konkurrens respektive monopol-situationer. Trots detta tillägg och flera andra som skulle vara möjliga att göra så känner jag mig som noggrann läsare av Linderoths avhandling långt ifrån övertygad om att de undersökningar som där redovisas verkligen kan utgöra underlag för denna typ av relativt långtgående slutsatser.

Bortsett från att kritik kan riktas mot författaren för en på flera punkter, bl a vad gäller det omfattande tabellmaterialet, otillfredsställande resultatpresentation så måste huvudkritiken riktas mot den bristfälliga diskussionen kring den av författaren använda analysmodellen.

Det brukar visserligen anses som något av ett gesällprov för statsvetare världen över att i något sammanhang använda Eastons systemanalytiska modell, men det räcker inte i denna ritual att tala om att man känner till modellen. Man måste också redovisa och utförligt diskutera konsekvenserna av de avgränsningar man inför. Detta gäller inte bara i samband med att man presenterar sin föreställningsram utan också när man drar slutsatser från sina undersökningsresultat. På dessa punkter brister Linderoths avhandling betänkligt. Jag skall här begränsa mig till att ge några exempel på dessa brister och kommentera de konsekvenser som de får för tolkningen av resultaten.

Författaren inleder med att isolera "den lokala nivån" och därigenom "det lokala politiska systemet" samt "det lokala ekonomiska systemet". Huvudobjektet för undersökningarna "... Lokaltidningen ingår som en del i de olika lokala systemen" (s 33). Avgränsningen mot den regionala respektive nationella nivån kommenteras

ej trots att det för författaren måste varit uppenbart att en dagstidning på den lokala nivån är, om än i varierande utsträckning, beroende av aktörer och förhållanden på de högre nivåerna. Ekonomiskt kan det exemplifieras med dagens presstöd. Redan i inledningsfasen av Linderoths undersökning träffar man emellertid på en av presstödet föregångare nämligen stödet till högerpressen. När detta stöd avvecklades i början av 1950-talet lades ett stort antal tidningar ned, bland dem Kristianstads Läns Tidning vilken ingår i undersökningen. Ett annat sådant relationsmönster som berör flera nivåer är annonsmarknaden.

När det gäller det partipolitiska området finns också betydelsefulla relationer mellan nivåerna exempelvis inom A-pressen, den liberala pressen, den moderata pressen och centerpressen. Att detta berett författaren bekymmer vid tolkningen av resultaten framgår på flera ställen: "Vilka är det då som får kritik i det lokala ekonomiska materialet? Ja, en avsevärd del av kritiken riktas mot aktörer som ligger utanför det lokala ekonomiska system som tidningen ingår i" (s 167).

"Det lokala politiska systemet" skiljs också ut från "det lokala ekonomiska systemet" utan att läsaren, annat än i en kortfattad not, uppmärksammas på att detta kan vara förenat med vissa problem. Hur tidningen egentligen förhåller sig till – påverkas av – det lokala politiska respektive ekonomiska systemet liksom hur den är organiserad, vilka ekonomiska och personella resurser den disponerar över vid olika tidpunkter, etc diskuteras inte heller av författaren. Genom att inte systematiskt studera de sistnämnda områdena har författaren redan från början allvarligt försvagat sin analys av vad som egentligen legat till grund för tidningarnas agerande under olika tidsperioder och konkurrensförhållanden.

Den innehållsanalytiska undersökningen koncentreras till tidningarnas återgivande av det lokala politiska respektive ekonomiska systemet. Genom att karakterisera innehållet i dessa avseenden skulle man kunna uttala sig om vilka mål som låg bakom tidningens agerande. Jag håller med om att detta är *en* möjlig väg att gå, men jag är inte tillfredsställd med Linderoths knapphändiga resonemang kring hur undersökningsmaterialet samlas in respektive hur det skall tolkas.

Eftersom författaren har att studera en 27-årsperiod så är det självklart att han måste göra ett urval av alla tillgängliga tidningsexemplar. När det gäller det lokala politiska systemet bestämmer han sig för att endast studera en vecka i samband med kommunalvalen år 1950, -54, -58, -66, samt 1976. Dessutom ingår material från en vecka ett respektive ett halvt år före varje valvecka. Detta torde ge ett någorlunda tillfredsställande underlag för analysen av det politiska systemet. När det gäller det

lokala ekonomiska systemet förekommer emellertid inte motsvarande urval av "aktiva perioder" (s 78). Betydelsen av detta urvalsförfarande diskuterar författaren inte någonstans i avhandlingen. Rimligen borde det gå att få fram ett antal särskilt aktiva perioder inom det lokala ekonomiska systemet så att denna del av analysen hade fått ett bättre underlag. Att här hävda politikens primat kan inte anses tillräckligt.

Den ovan nämnda dominansen av det lokala politiska systemet går, medvetet eller omedvetet, igen även i en del andra resonemang i anknytning till författarens föreställningsram. I en uppställning över "Tidningsmålens betydelse för det redaktionella innehållet" (s 52) gör författaren ingen skillnad mellan det politiska och ekonomiska systemet. Påståendet att tidningens politiska mål skulle generellt vara negativt korrelerat med dess intresse för granskning och kontroll verkar märkligt i åtminstone två avseenden.

En socialdemokratisk tidning i en borgerligt styrd kommun kan mot bakgrund av vad som framkommit i andra undersökningar knappast förmodas 'ligga lågt' i sin granskning och kontroll av den kommunala politiken och beslutsfattarna. Motsvarande kan antas gälla för en borgerlig tidning i en socialdemokratiskt styrd kommun. I sin framställning går författaren inte heller in på vad man kan anta om tidningens granskande och kontrollerande funktion på det ekonomiska området. I det för Linderoths undersökningar tillgängliga materialet finns underlag för en analys där dessa problem kunnat beaktas.

I anslutning till detta resonemang kan också konstateras att författaren gör sin analys av tidningarnas återgivning av de lokala systemen utan att ta reda på hur de egentligen såg ut. Vad som hände i kommunerna under den studerade tidsperioden, t ex vilka politiska partier som fanns och vilka som dominerade, näringslivets och den offentliga förvaltningens förändrade struktur och omfattning etc, dvs, 'verkligheten' tas inte i beaktande vid analysen. Linderoth nöjer sig med att konstatera att "Undersökningen gäller en relativt lång period, 27 år, och tidningarna och deras innehåll har påverkats av allmänna yttre förändringar. Näringslivet förändras t ex genom att jordbruket får mindre betydelse. Dessa yttre förändringar antas verka med samma effekt på alla tidningarna. Regionala skillnader kan dock tänkas förekomma. Metodiskt har jag försökt kompensera för de

allmänna faktorernas inverkan genom att välja två tidningssituationer i samma del av landet för undersökningen" (s 52).

Att tidningar i Kristianstad och Karlskrona påverkas på samma sätt oavsett vilken typ av förändring det är som inträffar framstår som ett förvånansvärt okritiskt antagande. Det bör rimligen finnas en rad "allmänna yttre faktorer" som påverkat olika tidningar, dvs med olika partipolitisk, näringsekonomisk, regional, etc förankring, på olika sätt. För en statsvetare kunde det exempelvis varit naturligt att inte bara säga att det lokala politiska systemet är speciellt aktivt när det är kommunalval utan att också följa upp analysen med hur det gick i valet, dvs vilka förändringar som inträffar i den politiska verklighet som tidningarna skall återge. En kontroll visar att det förekommit åtskilliga maktväxlingar mellan socialdemokrater och borgerliga i de två kommunerna under de studerade 27 åren.

På motsvarande sätt hade författaren lätt kunnat pröva tidningarnas återgivna bilder av det lokala ekonomiska systemet mot kommunernas och länsstyrelsernas näringsstatistik, med uppgifter om organisatoriska förändringar som inträffat i samband med förändringar i kommunindelningen, samt den kommunala administrations expansion och ökade specialisering.

Sven Linderoth har genom sina undersökningar samlat in, bearbetat och på ett lättläst sätt presenterat en stor mängd intressant information om tidningarnas verksamhet under respektive i avsaknad av konkurrens på utgivningsorten. Slutintrycket av avhandlingen domineras emellertid av de ovan exemplifierade bristerna i författarens diskussion av föreställningsramen och konsekvenserna för analysen av de avgränsningar som gjorts. Slutligen kan man inte undgå att ställa sig undrande inför att Linderoth så okritiskt accepterar att tolka sina resultat utifrån perspektivet att det är tidningarnas egna mål som är avgörande för hur deras återgivande av omvärlden ser ut. Tidningen är ju, också enligt författaren själv, en del i såväl det politiska som ekonomiska systemet på lokal nivå och därmed beroende av förändringar som inträffar inom dessa system – åtminstone om man följer Eastons systemanalytiska modell.

Rutger Lindahl

Litteraturnotiser

Folkrepresentationer, olika slag

Legislative Studies Quarterly heter en tidskrift, som parlamentsforskare och partiforskare bör uppmärksamma, i den mån de inte redan har gjort det. Tidskriften ges ut av The Comparative Legislative Research Center vid University of Iowa. Ett av de senaste häftena (Vol VII, Number 2, May 1982) rymmer ett antal papers, som ursprungligen lades fram vid en Conference on the History of Parliaments vid Emory University, Atlanta. Gästredaktör för detta specialhäfte har varit professor *John Bell Henneman*, University of Iowa.

Henneman inleder häftet med en översikt av olika studier i parlamentshistoria. Bland anglosachsiska forskare är William Stubbs den verkliga klassikern på området. Hans bok *The Constitutional History of England* började komma ut 1873 och upplevde åtskilliga upplagor:

Few twentieth-century critics would deny that Stubbs was an able scholar who deserves to be ranked with the greatest English historians, but "to him, as to any nineteenth-century Englishman, parliament stood for democracy, and its representative element was its essential feature". Our great debt to Stubbs' scholarship may be obscured by the exasperating way in which his view of Parliament has survived persistently in textbooks, influencing the ways in which both students and teachers think about early parliamentary bodies.

What we might today call the "Stubbsian" approach to medieval assemblies was denounced by Lousse and the corporatists as *parlamentarisme*. During the 1940s, their books and articles stressed the *état corporatif* in which the driving force was the formation of orders of society. They noted that such bodies as towns, artisans, merchants, knights, and nobles, began to acquire a common consciousness during the Middle Ages, first banding together through oaths to form sworn associations, then becoming distinctive corporate bodies with traditions, privileges, and a collective identity. For the corporatists, these social groups, each of which had a functional role in the social hierarchy, became a force to be reckoned with, and the *assemblées d'états* were the forums in which they articulated their interests before the sovereign.

Vid sidan av den "parlamentaristiska" och den "korporatistiska" approachen finns det en tredje variant, fortsätter Henneman:

In addition to the corporatist criticism of Stubbsian parliamentarism, still another approach to medieval assemblies emerged independently in America during the 1940s under the influence of Gaines Post, who brought the training of a historian to the study of Roman and canon law in a way that was, at that time, entirely original. Post's ideas soon attracted the attention of specialists. Their full impact, however, followed the collection of his articles into a single volume (Post, 1964) which coincided with the scholarly maturity of some of his students at Wisconsin and the emergence of a younger generation of able medieval historians.

Post called attention to the writings of medieval legists in the twelfth and thirteenth centuries and suggested the ways in which their legal doctrines of representation, necessity, and consent affected assemblies summoned by medieval European rulers. There is little doubt that by 1300 a growing number of government officials studied, interpreted, and wrote about those principles of Roman and canon law that might enable rulers to make assemblies serve their purposes more effectively.

Henneman sammanfattar sina synpunkter på de tre approacherna så här:

The parliamentarist, corporatist, and Roman-canonical approaches to medieval assemblies need not be mutually exclusive, nor should we reduce them to rigid stereotypes. All three points of view have found a home in the ICHRPI (International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions). Post and Lousse have been long-time members of the Commission, along with scholars of more "Stubbsian" inclinations. Frequent scholarly exchanges have permitted historians to draw upon all three traditions, and others as well. In recent years, for instance, an interdisciplinary approach has become more common, as historians make increasing use of the insights and models of other social sciences.

I häftet finns det också ett bidrag om Sverige av professor *Michael F Metcalf*, University of Minnesota, Chal-

lenges to Economic Orthodoxy And Parliamentary Sovereignty In 18th Century Sweden. De "utmaningar", som Metcalf diskuterar, var knutna till två kända namn, Anders Nordencrantz och Carl Fredrik Scheffer:

The mercantilist orthodoxy and the doctrine of the infallibility of the estates were met by important challenges from two different directions during the decade between 1755 and 1765. Given the continued censorship of the press, however, this first decade of challenges must be traced largely through the public and private writings of two predominant representatives whose influence was to blossom forth clearly in the period 1765–1772, namely Anders Bachmansson Nordencrantz, a leading member of the Cap party, and Baron Carl Fredrik Scheffer, a member of the Hat-dominated council of the realm, or government. Both men were influenced by the writings of the physiocrats, and both could support Scheffer's admonition from the late 1750s that the Swedes, "who are at present the most free people in the world, not become, through an ironic contradiction, the only ones who retain regimentation in [their] industry and in [their] commerce" (Lagerroth, 1915, p. 507).

When it came to constitutional matters, however, Nordencrantz and Scheffer parted company. While both found fault with specific misuses of power by the estates, and while both assigned much of the blame to the unrestrained power of those estates, their analyses of the problem and their prescriptions for remedying the situation diverged tremendously. Frustrated by his experience as a member of the council of the realm – and thus as part of the executive branch of government – Baron Scheffer embraced the concept of a strict division and balance of powers that had been articulated so recently by Montesquieu. During the first half of the 1760s, Scheffer became the foremost Swedish spokesman for that concept, advocating that the power of the monarch be enhanced – and that of the estates be checked – by granting sole administrative power to the king, making the council of the realm a purely advisory body, and granting sole legislative power to the estates (Metcalf, 1977b, p. 28; Jägerskiöld, 1943, pp. 154–157). His was a monarchist's solution to the problem, and it was in close cooperation with the royal court that Scheffer worked for this goal with greater or lesser commitment until it was actually realized – in a modified version – through Gustav III's coup d'état in 1772.

Nordencrantz däremot angrep censuren och byråkratin, närmast från fysiokratiska utgångspunkter. Han ville avskaffa ständsriksdagen och ersätta den med ett enkammarssystem.

Nordencrantz' kamp mot censuren fullföljdes av Anders Chydenius – med 1766 års tryckfrihetsförordning som resultat. Det skulle dröja ytterligare etthundra år, innan ständsriksdagen avskaffades och drygt tvåhundra år, innan ett enkammarssystem infördes.

Torbjörn Vallinder

Referenser

Jägerskiöld (1943), *Hovet och författningsfrågan 1760–1766*. Uppsala: Almqvist & Wiksell

Lagerroth (1915), *Frihetstidens författning*. Stockholm: Bonniers

Metcalf (1977 b), *Russia, England and Swedish Party Politics 1762–1766*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International

Nordisk Forskerkurs 1983: Bruk av rasjonalitetsmodeller ("økonomiske" modeller) i studiet av politikk ("Public Choice Theory")

Formål og innhold

Kursets formål er å gi en innføring i bruk av rasjonalitetsmodeller ("økonomiske" modeller) i studiet av politikk (på engelsk brukes ofte uttrykket "Public Choice Theory"). Forutsetningen om rasjonalitet vil bli behandlet, videre spørsmålet om hvilke kombinasjoner av ønskelige egenskaper en institusjon eller prosedyre kan – eller ikke kan – ha. Kurset vil spesielt ta for seg problemer eller dilemmaer som rasjonelle aktører vil stå overfor i ulike situasjonstyper, samt de samlede virkninger av aktørenes handlinger. Strategiske overveielser vil stå sentralt. Kurset behandler grunnproblemer i demokratisk teori; voteringer og valg; partikonkurranse, regjeringsspolitikk og opposisjonsspolitikk; forhandlinger; og hierarkiske systemer (budsjettering). Kurset er lagt opp med tanke på statsvitere og økonomer – og så vel forskerrekutter (forskarstuderande) som etablerte forskere.

Kurssted

Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Tidspunkt

8–19 august 1983.

Kursledelse

Professor Knut Midgaard, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo, Boks 1097, Blindern, Oslo 3; FK Bo Larsson, Nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet, Box 5137, S-220 05 Lund; docent Axel Hadenius, Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet. Box 514, S-751 20 Uppsala.

Påmeldingsfrist

30 april 1983.

Opplysninger

Kursledelsen, samt førsteamanuensis Arild Underdal, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo, Boks 1097, Blindern, Oslo 3; og førsteamanuensis Aanund Hylland, Sosialøkonomisk institutt, Universitet i Oslo, Boks 1095, Blindern, Oslo 3. Påmelding sendes til professor Knut Midgaard; se adresse ovenfor.